

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 24.05.2026 Kabul/Accepted: 29.07.2026

Araştırma Makalesi/Research Article, s./pp. 260-283.

DOI: <https://doi.org/10.66954/kusbd.1958053>

FUAT SEZGİN'İN BİLİMSEL ÇALIŞMALARININ DİNİ KİMLİK, BİLİMSEL MOTİVASYON VE PSİKOLOJİK GÜÇLENME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Vildan YURDUSEVEN EVCİ

Öz

İslam dünyasında bilim ve teknolojinin gelişimi, Orta Çağ'dan bugüne kadar uzanan köklü bir tarihe sahiptir. Bu tarihin izini süren önemli bilim insanlarından biri de Prof. Dr. Fuat Sezgin'dir. Sezgin, İslam bilim çalışmalarının neler olduğunu gün yüzüne çıkarmaya kendisini adanmış biri olarak yaptığı çalışmalarla, İslam medeniyetinin evrensel mirasını tüm dünyaya tanıtmakla kalmamış aynı zamanda hem İslam bilimine ilgi duyanlar hem de genel bilim tarihi açısından bir ilham kaynağı olmuştur. İslam medeniyetinin bilimsel katkılarını kapsamlı bir şekilde ele alarak Batı merkezli tarih anlatısını sorgulamış, İslam dünyasının bilimsel mirasını Batı ile karşılaştırmalı olarak incelemiş ve Müslümanların bilim tarihine olan katkılarının görülmesini sağlamıştır. Bu çalışmada, Fuat Sezgin'in bilimsel mirasının bireylerde Müslüman kimliği üzerinde oluşturduğu psikolojik etkileri, özgüvenin yeniden inşası, dinî kimliğin yeniden inşası üzerindeki rolü nitel araştırmalarda kullanılan mülakat yöntemiyle anlaşılmasına çalışılmıştır. Görüşmelerde alanında uzman araştırmacılar tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlgili sorular dinî kimlik algısı ve aidiyet, bilimsel motivasyon, psikolojik güçlenme şeklinde 3 temayı kapsamaktadır. Katılımcılar Fuat Sezgin ve yaptığı çalışmalar hakkında bilgi sahibi kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan kişiler gönüllülük esasına göre belirlenmiş ve bireylere kartopu tekniğiyle ulaşılmıştır. Katılımcıların Fuat Sezgin'in çalışmaları hakkında bilgi sahibi olma zorunluluğu ve kişilere kartopu tekniği ile ulaşılması araştırmaya katılımın 6 kişi ile sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bu araştırma sonucunda Fuat Sezgin'in çalışmalarının katılımcılar üzerinde bilim tarihine ilişkin bilişsel bir farkındalık oluşturmakla birlikte bilimsel motivasyon, dinî kimlik algısı, aidiyet duygusu ve psikolojik güçlenme süreçleri üzerinde de önemli etkiler meydana getirdiği anlaşılmıştır. Bu yönüyle Sezgin'in çalışmaları, geçmişe yönelik tarihsel bir hatırlatmanın ötesinde, O'nu tanıyan bireylerin geleceğe yönelik bilimsel üretim motivasyonlarını destekleyen bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma Türk bilim insanı olan Fuat Sezgin'in çalışmalarının toplumsal yansımalarını göstermesi açısından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Fuat Sezgin, özgüven, psikolojik güçlenme, motivasyon

The Impact of Fuat Sezgin's Scientific Works on Religious Identity, Scientific Motivation, and Psychological Empowerment

Abstract

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi/Türkiye, vildanyurdusevenevci@hotmail.com, ORCID ID:0000-0002-0889-7647.

The development of science and technology in the Islamic world has a long and distinguished history extending from the Middle Ages to the present day. One of the most prominent scholars devoted to uncovering this historical legacy is Prof. Dr. Fuat Sezgin. Sezgin dedicated his life to documenting the scientific achievements of Islamic civilization and, through his extensive scholarship, not only introduced its universal intellectual heritage to the international academic community but also became an important source of inspiration for both scholars of Islamic science and researchers in the broader field of the history of science. By comprehensively examining the scientific contributions of Islamic civilization, he challenged the dominant Western-centered narrative of the history of science, comparatively analyzed the scientific heritage of the Islamic world and the West, and demonstrated the significant contributions of Muslim scholars to the development of scientific knowledge. This study explores the psychological impact of Fuat Sezgin's scholarly legacy on Muslim identity, with particular emphasis on the reconstruction of self-confidence and religious identity. A qualitative research design was employed, using semi-structured interviews as the primary data collection method. The interview protocol, developed by experts in the field, consisted of open-ended questions addressing three principal themes: religious identity and sense of belonging, scientific motivation, and psychological empowerment. The participants comprised individuals who were familiar with Fuat Sezgin and his scholarly works. They were recruited voluntarily through snowball sampling. The requirement that participants possess prior knowledge of Sezgin's scholarship, together with the use of the snowball sampling technique, limited the sample to six participants. The findings indicate that Sezgin's works not only enhanced participants' cognitive awareness of the history of science but also exerted significant positive influences on their scientific motivation, perceptions of religious identity, sense of belonging, and processes of psychological empowerment. In this respect, Sezgin's scholarship represents more than a historical reconstruction of the past; it functions as a transformative intellectual resource that strengthens the motivation of those familiar with his work to engage in future scientific inquiry and knowledge production. Overall, this study makes an original contribution to the literature by demonstrating the broader societal and psychological impact of the scholarly legacy of Fuat Sezgin, one of Türkiye's most distinguished historians of science.

Keywords: Psychology of religion, Fuat Sezgin, self-confidence, psychological empowerment, motivation

Extended Abstract

This study examines the impact of Prof. Dr. Fuat Sezgin's scholarly legacy on Muslim researchers and individuals interested in science. In the modern era, the history of science has often been interpreted through a Western-centered narrative, leading to the widespread assumption that scientific development followed a linear trajectory extending from Ancient Greece to Renaissance Europe. This perspective has contributed to the weakening of historical consciousness within Muslim societies, a decline in scientific self-confidence, and the emergence of negative self-perceptions regarding their capacity for scientific production. Through more than half a century of dedicated research, Fuat Sezgin made a significant contribution to the re-evaluation of this perception by revealing the pivotal role of Islamic civilization in the history of science. Through his comprehensive studies on the history of Islamic science and technology, Sezgin documented the contributions of Muslim scholars to astronomy, medicine, mathematics, chemistry, geography, engineering, and numerous other scientific disciplines, thereby fostering a new level of awareness both within academia and in broader society. The primary aim of this study is to understand the effects of Fuat Sezgin's

scholarship on individuals' perceptions of religious identity, sense of belonging, scientific motivation, and psychological empowerment. To achieve this objective, the study is grounded in an integrated theoretical framework centered on psychological empowerment theory. Within this framework, Albert Bandura's self-efficacy theory, Viktor Frankl's logotherapy, and Jean Piaget's concepts of assimilation and accommodation are employed as complementary theoretical perspectives. Psychological empowerment is associated with individuals' development of confidence in their own capacities, acquisition of critical awareness, and ability to take purposeful action. While Bandura's self-efficacy theory explains the influence of efficacy beliefs on motivation and performance, Frankl's logotherapy emphasizes the human search for meaning and its role in fostering psychological resilience. Piaget's theories of assimilation and accommodation explain how individuals reconstruct their existing cognitive schemas when confronted with new information. Taken together, these theoretical perspectives suggest that Sezgin's works provide not only historical knowledge but also support processes of cognitive transformation, meaning-making, self-efficacy development, and psychological empowerment. The study was conducted using a qualitative research design. Data were collected through semi-structured interviews with individuals who were knowledgeable about or interested in Fuat Sezgin's works. Participants were recruited on a voluntary basis through snowball sampling. The requirement that participants possess prior knowledge of Sezgin's scholarship, combined with the use of snowball sampling, limited the study to six participants. Otherwise the inclusion of six participants in the present study enabled an in-depth exploration of their experiences, perceptions, and interpretations. This relatively small sample facilitated a detailed examination of the phenomenon under investigation and allowed for a rich understanding of participants' perspectives. Nevertheless, future studies may benefit from employing larger and more diverse samples in order to enhance the breadth of findings, increase thematic variation, and provide a more comprehensive understanding of the impact of Fuat Sezgin's scholarly legacy across different demographic and intellectual backgrounds. The data were analyzed using descriptive analysis, and three major themes emerged: religious identity and belonging, scientific motivation, and psychological empowerment. The findings indicate that learning about the scientific productivity of Islamic civilization enabled participants to establish a more harmonious relationship between their religious and scientific identities. This finding is significant in terms of strengthening identity coherence and allowing individuals to perceive themselves as part of a meaningful tradition characterized by historical continuity. Furthermore, increased awareness of the scientific achievements of Islamic civilization enhanced participants' sense of belonging and contributed to the development of collective self-confidence and a renewed connection with their historical roots. Participants described Sezgin's disciplined work ethic, intellectual perseverance, and lifelong commitment to scholarship as highly inspiring. They reported that Sezgin's works not only expanded their knowledge but also strengthened their sense of self-efficacy. Learning about the scientific accomplishments of Islamic civilization fostered a renewed belief that "we, too, can produce

knowledge” and “we, too, can succeed.” This finding reflects an important dimension of psychological empowerment. In addition, many participants stated that Sezgin’s scientific legacy generated a sense of responsibility and inspired a desire to continue and advance this intellectual heritage. Overall, the findings suggest that Sezgin’s contributions to the history of science extend beyond the restoration of historical knowledge. His work appears to serve a transformative function by enabling individuals to perceive themselves as more capable, meaningful, and productive. This study contributes to the literature on the psychology of religion, the history of science, and identity studies, while also highlighting the significance of Fuat Sezgin’s legacy for the scientific and cultural revitalization of contemporary Muslim societies.

Giriş

Bilim ve teknoloji üzerinde yapılan çalışmalar insanlık tarihinin kayıtlara geçmesine kadar dayanır. Tarih boyunca bilimsel çalışmalar birbirini takip eden süreçler şeklinde olmuş ve tarımın keşfi, tekerleğin bulunması, matbaanın icadı ve sanayileşme gibi bazı dönemler devrim niteliğinde etkiye sahip olmuş ve çağ açıp çağ kapatmıştır. Bu yenilikler bilimsel çalışmalarda, tarihin sayfalarında, unutulmaz satırlar arasında yer almıştır. Sanayi Devrimi sonrası yenilikler çok hızlı ilerlese de buna zemin hazırlayan ve yüzyıllara yayılan bilimsel arayışların olduğu bilinmektedir (Yıldırım, 2012, s. 12).

Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Batı dünyası bilimsel çalışmaları Yunan Medeniyeti'nden sonra kendilerinin yaptığını iddia etmiştir (Saliba, 2011, s. 654). Araştırmalarda ortaya çıkan verilere göre Yunan Medeniyeti'nden sonra Müslümanların yaşadıkları coğrafyalarda astronomi, tıp, mühendislik, simya alanlarında dönemin şartlarına göre çok önemli çalışmalar yapılmaktaydı. Fakat Batılı bilim insanlarının İslam dünyasındaki bilimsel çalışmalardan bahsetmedikleri anlaşılmaktadır. Hatta bahsettiklerinde de kişilerin adlarına değişik sıfatlar ekledikleri gözlemlenmiştir. Örneğin İbn-i Sina'dan bahsederken adının önüne ya *gâvur* sıfatı ekledikleri ya da İbn-i Sina'dan aldıkları bilgilere referans vermedikleri son zamanlarda yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2020, s. 40). Roshdi Rashed'e göre İslam bilim geleneği, Antik Yunan mirasının pasif bir aktarıcısı değil, yeni teoriler ve yöntemler üreten yaratıcı bir bilimsel medeniyettir (Rashed, 1994, s. 1-15).

Modernleşme, sömürgecilik, Batı-merkezli bilgi hiyerarşileri ve oryantalist bilim tarihi anlatıları sonucunda bazı Müslüman toplumlarda epistemik özgüven kaybı veya epistemik güvensizlik geliştiğine dair varsayımlar mevcuttur. Al-Attas'a göre modern Müslüman toplumların temel krizlerinden biri, bilgi anlayışındaki karmaşa ve kendi entelektüel mirasına yabancılaşmadır. Bu süreç, bireylerin kendi medeniyetlerinin bilimsel üretim kapasitesine yönelik güvenlerinin azalmasına neden olmuştur (al-Attas, 1978). Müslüman toplumların kendi bilgi geleneklerinden uzaklaşmaları, bilimsel üretim konusundaki özgüvenlerini zayıflatmış ve Batı merkezli bilgi anlayışına bağımlılığı artırmıştır. Bu konuda Osman Bakar, doğrudan İslam bilim tarihinin unutulmasının Müslümanların bilim algısını olumsuz etkilediğini belirtmektedir (Bakar ve Nasr, 1998, s. 15). Saliba, Batı merkezli bilim tarihi anlatısının Müslüman toplumlarda bilimsel mirasa ilişkin yanlış algılar oluşturduğunu ifade etmektedir (Saliba, 2011, s. 17). Bu durum epistemik güvensizlik olarak yorumlanabilir. Çünkü birey, ait olduğu dinî ve kültürel geleneğin bilgi üretme kapasitesine ilişkin olumsuz inançlar geliştirdiğinde; kolektif öz-yeterliği azalır, bilimsel kimliği zayıflar, aidiyet duygusu zarar görür, akademik motivasyonu düşebilir. Bandura'ya göre bireyler yalnızca kendi başarılarından değil, ait oldukları grubun tarihsel başarılarından da psikolojik güç alırlar (Bandura, 2000). Dolayısıyla İslam bilim tarihinin görünmez hâle gelmesi, bazı Müslüman bireylerde kolektif öz-yeterliğin zayıflamasına; buna karşılık Fuat Sezgin'in çalışmaları gibi çalışmalar ise bu

tarihsel birikimi yeniden görünür kılarak epistemik güveni, kolektif öz-yeterliği ve bilimsel motivasyonu destekleyen bir işlev görebilir.

Sabra'nın geliştirdiği "appropriation and naturalization" yaklaşımı, İslam bilim tarihinin yalnızca bilgi aktarımından ibaret olmadığını, aksine yaratıcı bilimsel üretimin gerçekleştiği bir medeniyet tecrübesini temsil ettiğini ileri sürmektedir (Sabra, 1987, s. 223-243). Katılımcıların İslam medeniyetinin bilimsel başarılarını öğrendikten sonra bilimsel öz-yeterlik, aidiyet ve akademik motivasyonlarında gözlenen artış, Sabra'nın İslam bilimini özgün bir entelektüel gelenek olarak değerlendiren yaklaşımıyla uyumludur. Brentjes bilimsel mirasın yalnızca tarihsel bir bilgi alanı olmadığını; bireylerin kültürel kimliklerini, aidiyet duygularını ve bilimsel öz-yeterlik algılarını güçlendiren önemli bir psikososyal kaynak olduğunu göstermektedir (Brentjes, 2013, s.17). Bu bağlamda Fuat Sezgin'in çalışmaları da katılımcıların bilimsel geçmişlerini yeniden keşfetmelerine olanak sağlayarak bilimsel motivasyon, kolektif öz-güven ve psikolojik güçlenme süreçlerini destekleyen önemli bir entelektüel referans oluşturmaktadır. Sezgin'in çalışmaları, İslam bilimini yalnızca "Yunan bilgisinin taşıyıcısı" olarak gören anlayışın bilim tarihi açısından yanlış olduğunu göstermiştir (Sabra, 1987, s. 223). Sezgin yaptığı çalışmalarla ilgili amacını en açık biçimde şöyle ifade etmektedir: *"amacım İslam topluluğuna mensup insanlara İslam bilimlerinin gerçeğini tanıtmak, benlik duygularını olumsuz etkileyen yanlış yargılardan onları kurtarmak ve ferdin yaratıcılığına olan inancı yeniden kazandırmaktır"* (Sezgin, 2019, s. 17). Sonja Brentjes'e göre, İslam toplumlarında bilimsel faaliyetler yalnızca bireysel bilim insanlarının başarılarıyla açıklanamaz; bu faaliyetler medreseler, saraylar, rasathaneler, hastaneler ve farklı entelektüel çevreler tarafından desteklenen geniş bir bilgi üretim ağı içerisinde gelişmiştir. Bu nedenle İslam bilim tarihinin doğru biçimde anlaşılabilmesi için bilimsel metinlerin yanı sıra bilimin üretildiği sosyal, kültürel ve kurumsal bağlamların da birlikte incelenmesi gerekmektedir (Arslan, 2019; Melvin-Koushki, 2022).

Bugün ise tarihte ve özellikle Rönesans öncesinde Müslüman bilim insanlarının kendi dönemlerinde yaptıkları bilimsel çalışmaların büyük öneme sahip olduğu fark edilmiştir. Bu tür araştırmaların son yıllarda arttığı gözlenmektedir. Bu konuda çalışmalar yapan araştırmacılardan biri olan Fuat Sezgin eserlerinde objektif bir bilim tarihi üretmeye çalışmıştır (Saygılı, 2019, s. 13). Yapılan araştırmalarla hem Türkiye'de hem de dünyada "Müslümanların bilime katkısı olmadığı" düşüncesinin değiştiği düşünülmektedir. O'nun ve diğer bilim uzmanlarının yaptığı çalışmalarla Müslüman bilim insanlarının yaptıkları buluşlar bilim tarihindeki yerini almaya başlamıştır (Güngör, 2020, s. 40).

Bu çalışmada İslam dünyasında bilim ve teknolojinin gelişiminin Orta Çağ'dan bugüne kadar uzanan köklü bir tarihe sahip olduğunu göstermek için İslam Bilim Tarihi'nin izini süren önemli bilim insanı Prof. Dr. Fuat Sezgin'in ortaya koyduğu bilgilerin Müslümanlar üzerindeki etkilerine odaklanılmaktadır. Fuat Sezgin'in bilimsel mirasının bireylerde Müslüman kimliği üzerinde oluşturduğu psikolojik etkileri, özgüvenin ve dinî kimliğin yeniden inşası üzerindeki rolü nitel araştırmalarda kullanılan yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat yöntemiyle anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan kişiler

Fuat Sezgin ve yaptığı çalışmalar hakkında bilgi sahibi olan bireylerden oluşmaktadır. Araştırmada katılımcıların Fuat Sezgin'in çalışmaları hakkında bilgi sahibi olma zorunluluğunun olması ve bu kişilere kartopu tekniği ile ulaşılması araştırmanın kısıtlılığı olmuştur. Bu nedenle katılımcı 6 kişi ile sınırlı kalmıştır. Ancak çalışmada altı katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş olması, katılımcı deneyimlerinin ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak sağlamıştır. Araştırmada katılımcıların ifadelerinden akademik üretkenliklerinde bir artış eğilimi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum psikolojik güçlenmenin eyleme dönüşen boyutunu yansıtmakta ve psikolojik güçlenmenin kimlik bütünlüğü ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Modern bilim tarihi literatürü uzun yıllar boyunca büyük ölçüde Batı merkezli bir anlatı çerçevesinde şekillenmiş; bilimsel gelişmeler çoğunlukla Antik Yunan'dan Rönesans Avrupa'sına uzanan doğrusal bir ilerleme modeli içerisinde açıklanmıştır. Bu yaklaşım, İslam medeniyetinin bilimsel katkılarının yeterince görünür olmamasına ve özellikle Müslüman toplumlarda bilimsel mirasa ilişkin farkındalığın zayıflamasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak bilimsel kimlik, tarihsel aidiyet ve bilimsel öz-yeterlik algısına ilişkin çeşitli psikolojik süreçlerin nasıl etkilendiği önemli bir araştırma konusu hâline gelmiştir.

Prof. Dr. Fuat Sezgin'in İslam bilim tarihi üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar, bu tarihsel anlatıya alternatif bir bakış açısı sunarak İslam medeniyetinin bilim tarihindeki yerini yeniden görünür kılmıştır. Ancak literatürde Sezgin'in çalışmalarının tarih yazımı açısından önemi ayrıntılı biçimde incelenmiş olmasına rağmen, bu çalışmaların bireylerin psikolojik süreçleri, dinî kimlik algıları, bilimsel motivasyonları ve psikolojik güçlenmeleri üzerindeki etkisini ele alan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın temel problemi, Fuat Sezgin'in bilim tarihi çalışmalarının Müslüman araştırmacılar tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve bu çalışmaların dinî kimlik algısı, aidiyet duygusu, bilimsel motivasyon ve psikolojik güçlenme süreçleri üzerindeki etkilerinin nasıl deneyimlendiğini ortaya koymaktır. Bu yönüyle çalışma herhangi bir çözüm modeli geliştirmeyi değil, söz konusu olgunun katılımcı deneyimleri üzerinden derinlemesine anlaşılmasını amaçlayan nitel bir araştırmadır.

Bu araştırma sonucunda Fuat Sezgin'in çalışmalarının katılımcılar üzerinde bilim tarihine ilişkin bilişsel bir farkındalık oluşturmakla birlikte bilimsel motivasyon, dinî kimlik algısı, aidiyet duygusu ve psikolojik güçlenme süreçleri üzerinde de önemli etkiler meydana getirdiği düşünülmüştür. Bu yönüyle Sezgin'in çalışmaları, geçmişe yönelik tarihsel bir hatırlatmanın ötesinde, O'nu tanıyan bireylerin geleceğe yönelik bilimsel üretim motivasyonlarını destekleyen bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Bütün bunlarla birlikte bu çalışma bireylerin doğrudan görüşlerine yer veren yönüyle literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Araştırmanın amacı ve araştırma soruları

Bu araştırmanın temel amacı, Prof. Dr. Fuat Sezgin'in İslam bilim tarihine ilişkin çalışmalarının Müslüman araştırmacılar üzerindeki psikolojik ve bilişsel etkilerini din psikolojisi perspektifinden incelemektir. Araştırmada özellikle Sezgin'in bilim tarihi anlatısının katılımcıların dinî kimlik algıları, aidiyet duyguları, bilimsel motivasyonları ve psikolojik güçlenme süreçleri üzerindeki etkilerinin nasıl deneyimlendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Fuat Sezgin'in çalışmaları katılımcıların dinî kimlik algıları ve İslam medeniyetine yönelik aidiyet duygularını nasıl etkilemektedir?

Fuat Sezgin'in bilimsel yaşamı ve eserleri katılımcıların bilimsel motivasyonları, akademik hedefleri ve araştırma isteği üzerinde nasıl bir etki oluşturmaktadır?

Katılımcılar, Fuat Sezgin'in çalışmalarını öğrendikten sonra öz-yeterlik, psikolojik güçlenme ve akademik sorumluluk algılarında nasıl bir değişim deneyimlemektedir?

Yöntem

Bu çalışmada, Fuat Sezgin'in bilimsel mirasının bireylerde Müslüman kimliği üzerinde oluşturduğu psikolojik etkileri, özgüvenin ve dinî kimliğin yeniden inşası üzerindeki rolü, nitel araştırma tekniğinde kullanılan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla incelenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, 119). Görüşmelerde geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış sorular 8 adettir. Katılımcılar Fuat Sezgin'in çalışmalarını bilen kişilerden oluşmaktadır. Katılımcı sayısı 6 kişidir. Mülakatların 5'i yüz yüze 1'i online gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılanlar gönüllülük esasına göre seçilmiş ve araştırmaya katılan kişilere kartopu tekniğiyle ulaşılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılara ait tanımlayıcı veriler Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo1. Katılımcı bilgileri

Katılımcı bilgileri				
	cinsiyet	eğitim durumu	çalışma durumu	medeni durumu
K1	kadın	lisans	çalışıyor	evli
K2	erkek	lisans üstü	çalışıyor	evli
K3	kadın	lisans	çalışmıyor	evli
K4	kadın	lisans üstü	çalışıyor	evli
K5	kadın	lisans üstü	çalışıyor	evli
K6	erkek	lisans üstü	çalışıyor	evli

Araştırmaya katılan kişilerin 4'ü kadın ve 2'si erkektir. 6 katılımcıdan 1'i çalışmıyor ve ev hanımıdır. Katılımcıların hepsi evlidir. Nitel araştırmanın karakteristiği itibarıyla katılımcı sayısı başlangıçta belirlenmemiş, süreç içerisinde verilerin doygunluk göstermesine göre sürecin sonlandırılmasına karar verilmiştir. Yer yer katılımcılardan alıntılara yer

verilmiş ve katılımcı K harfi ile ve yanında araştırma esnasında verilen numara ile gösterilmiştir.

Araştırmanın Fuat Sezgin'in çalışmalarını bilen kişilerle sınırlı olması ve katılımcılarla kartopu tekniği ile görüşülmesi doyuma kısa zamanda ulaşılmasına ve araştırmaya katılan kişilerin sayısının azlığına neden olmuştur. Sezgin'in çalışmalarına ilgi duyan bireylerin seçilmiş olması, araştırmanın fenomenolojik derinliğini artırmış ve katılımcıların daha yoğun, ayrıntılı ve anlam yüklü anlatılar sunmalarına imkân sağlamıştır. Mülakat esnasında görüşme ve onam formu kullanılarak, katılımcılara araştırmanın sebebi açıklandıktan sonra çalışmanın gizliliği, öznel bilgilerin hiçbir yerde ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı, kişisel bilgilerin gizli tutulacağı, katılımcıların gönüllülük esasına göre katılacağı ve hiçbir zorlamanın olmayacağı ve katılımcı verilerinin anonim olacağı vurgulanmıştır. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile incelenerek katılımcıların verdikleri yanıtlar anlamlı gruplar halinde temalar halinde sınıflandırılarak önemli bulgular elde edilmiştir. Araştırma kapsamındaki ilgili sorular dinî kimlik algısı ve aidiyet, bilimsel motivasyon, psikolojik güçlenme şeklinde 3 temayı kapsamaktadır. Görüşme formunda yer alan açık uçlu sorular, araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda hazırlanmıştır. Veri analizinde elde edilen temalar, araştırma sorularıyla ilişkilendirilerek yorumlanmış ve böylece araştırmanın amaç, veri toplama süreci ve bulguları arasındaki kuramsal tutarlılık sağlanmıştır.

Araştırmacının Konumu ve Refleksivite (Reflexivity)

Nitel araştırmalarda refleksivite, araştırmacının kendi konumu, değerleri, inançları ve deneyimlerinin araştırma sürecine olan etkisini fark etmesi ve bunu şeffaf biçimde değerlendirmesi anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, 278). Bu bağlamda araştırmacı, Müslüman toplumların bilimsel üretkenlik, medeniyet tasavvuru ve kimlik inşası konularında yaşadığı psikolojik kırılmaları akademik olarak anlamaya çalışan bir perspektife sahiptir. Araştırmacı, veri analiz sürecinde katılımcı ifadelerini doğrudan alıntılarla desteklemeye ve yorumlarını veriye dayandırmaya dikkat etmiştir. Böylelikle araştırmanın güvenilirliğinin ve yorumların akademik tutarlılığının korunması amaçlanmıştır. Araştırma esnasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi Fuat Sezgin'in çalışmaları hakkında derinlikli bilgiye sahip insanların sınırlı olmasıdır. İkincisi de araştırmaya katılacak kişilerin kartopu tekniği ile seçilmesidir. Bu durum benzer düşünceye sahip insanlara ulaşılmasına neden olmuş ve araştırmada doyuma ulaşmayı hızlandırmıştır. Bunun sonucunda araştırma 6 kişi ile sınırlı kalmıştır. Aynı zamanda çalışmada altı katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmesi, katılımcı deneyimlerinin ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak sağlamıştır.

Kuramsal Çerçeve

Bu araştırmanın kuramsal temeli, ağırlıklı olarak psikolojik güçlenme yaklaşımı üzerine inşa edilmekle birlikte Albert Bandura'nın öz-yeterlik kuramı, Viktor Frankl'ın logoterapi yaklaşımı ve Jean Piaget'nin özümleme-uyum (assimilation-accommodation)

kuramı ile bütünleşik bir yapı içerisinde ele alınmaktadır. Bu bütünleşik yaklaşım, Fuat Sezgin'in çalışmalarının bireylerde oluşturduğu bilimsel motivasyon, dinî kimlik algısı, anlam üretimi ve psikolojik güçlenme süreçlerini çok boyutlu biçimde açıklamayı mümkün kılmaktadır.

Araştırmanın birincil kuramsal dayanağını psikolojik güçlenme kuramı oluşturmaktadır. Psikolojik güçlenme; bireyin kendi yaşamı üzerinde etkili olabileceğine yönelik inanç geliştirmesi, eleştirel farkındalık kazanması ve davranışsal olarak harekete geçebilmesiyle ilişkili çok boyutlu bir süreçtir. Zimmerman'a göre psikolojik güçlenme; intrapersonal (özel), interactional (etkileşimsel) ve behavioral (davranışsal) olmak üzere üç temel boyuttan oluşmaktadır (Zimmerman, 1995, s. 581-582). Bu çalışmada katılımcıların Fuat Sezgin'in çalışmalarını tanıdıktan sonra öz-güven, aidiyet, akademik cesaret ve sorumluluk bilinci geliştirmeleri, psikolojik güçlenmenin özellikle bu üç boyutuyla örtüşmektedir. Katılımcıların "ben de bilim üretebilirim" düşüncesini geliştirmeleri özel güçlenmeye; Batı-merkezli bilim anlatısını sorgulamaları etkileşimsel güçlenmeye; araştırma yapma ve üretme motivasyonlarının artması ise davranışsal güçlenmeye karşılık gelmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan kendini gerçekleştirme düzeyi, bireyin potansiyelini ortaya koyması ve üretkenliğini artırması bakımından psikolojik güçlenmenin önemli öncüllerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Maslow, 1997, s.150-180). Rogers'a göre birey, uygun psikolojik koşullar sağlandığında gelişme ve potansiyelini gerçekleştirme eğilimine sahiptir. Bu yaklaşım, psikolojik güçlenmenin bireyin içsel kaynaklarını harekete geçiren yönüyle örtüşmektedir (Rogers, 1997, s. 349).

Deci ve Ryan'a göre psikolojik gelişimin temelinde özerklik, yeterlik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının karşılanması yer almaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması bireyin içsel motivasyonunu ve psikolojik güçlenmesini desteklemektedir (Deci ve Ryan, 1996, s. 227-268). Bu kuramsal çerçeve bağlamında değerlendirildiğinde, Fuat Sezgin'in çalışmaları katılımcıların bilimsel yeterlik algılarını güçlendirmekte, onları İslam medeniyetinin bilimsel mirasıyla yeniden ilişkilendirerek aidiyet duygularını artırmakta ve bilimsel üretime yönelik içsel motivasyonlarını desteklemektedir. Böylece Sezgin'in bilim tarihi anlatısı, psikolojik güçlenmeyi besleyen özerklik, yeterlik ve ilişkisellik gereksinimlerinin desteklenmesine de katkı sağlamaktadır.

Bandura'ya göre öz-yeterlik, bireyin belirli bir performansı gerçekleştirebileceğine ilişkin kendi kapasitesine duyduğu inançtır. Öz-yeterlik algısı yüksek olan bireyler daha yüksek hedefler belirlemekte, zorluklar karşısında daha dirençli davranmakta ve başarısızlık durumunda motivasyonlarını daha kolay yeniden inşa edebilmektedir (Bandura, 1997, s. 3). Bu çalışmada katılımcıların, İslam medeniyetinin bilimsel başarılarını öğrendikçe kendi akademik yeterliklerine ilişkin inanç geliştirmeleri Bandura'nın kuramıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle Fuat Sezgin'in uzun yıllara yayılan disiplinli çalışma hayatının katılımcılar tarafından "rol model" olarak değerlendirilmesi, Bandura'nın sosyal öğrenme ve dolaylı deneyim kavramlarıyla açıklanabilmektedir. Çünkü bireyler yalnızca kendi

başarılarından değil, başkalarının başarı hikâyelerinden de öz-yeterlik geliştirebilmektedir (Bandura, 1997, s. 86-87).

Öz yeterlilik konusunda Bandura dışında da önemli isimler bulunmaktadır. Örneğin Rogers'a göre psikolojik gelişimin temelinde bireyin gerçek benliği ile ideal benliği arasındaki uyum bulunmaktadır (Rogers, 1997, s. 186-187). Bu minvalde Fuat Sezgin'in çalışmaları, katılımcıların dinî kimlikleri ile bilimsel kimlikleri arasında bütünlük oluşturarak benlik uyumunu güçlendirmektedir. Bu durum özgüveni artırmakta ve bireyin akademik hedeflerine daha kararlı yönelmesini desteklemektedir. Aynı şekilde Rotter'a göre bireyin yaşamındaki sonuçları kendi çabasıyla değiştirebileceğine inanması güçlü bir içsel kontrol odağı oluşturur (Rotter, 1966, s. 2-4).

Dinî inançların ve olumlu dinî başa çıkma stratejilerinin bireylerin öz-yeterlik algısını ve psikolojik dayanıklılığını güçlendirdiğini göstermektedir. Pargament ve çalışma arkadaşlarının geliştirdiği dinî başa çıkma öz yeterliliği modeli, kutsal referanslarla kurulan anlam ilişkisinin bireyin stresle baş etme kapasitesini, umut düzeyini ve kişisel yeterlik algısını artırdığını ortaya koymaktadır (Pargament, Koenig, Tarakeshwar ve Hahn, 2004, 714) Bu, Fuat Sezgin'in İslam bilim tarihini yeniden görünür kılan çalışmalarının katılımcılarda yalnızca tarihsel farkındalık oluşturmadığını; aynı zamanda bilimsel üretime yönelik öz-yeterlik inançlarını, aidiyet duygularını ve psikolojik güçlenmelerini destekleyen dinî anlam sistemlerini de güçlendirdiğini düşündürmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli kuramsal boyutu Frankl'ın logoterapi yaklaşımıdır. Frankl'a göre insanın temel motivasyonu haz ya da güç değil, "anlam arayışı"dır. Modern dünyada bireyler özellikle kimlik, aidiyet ve amaç krizleri yaşayabilmektedir (Frankl, 2006, s. 113). Bu bağlamda Fuat Sezgin'in çalışmaları, katılımcılar açısından yalnızca tarihsel bilgi üretmemekte aynı zamanda bireyin kendisini büyük bir medeniyetin devamı olarak hissetmesine katkı sağlayarak varoluşsal anlam üretimine imkân tanımaktadır. Katılımcıların İslam medeniyetinin bilimsel başarılarını öğrendikçe aidiyet, gurur ve sorumluluk duygularının güçlendiğini ifade etmeleri Frankl'ın "anlamın insanı psikolojik olarak güçlendirdiği" yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Frankl'a göre birey, kendisini aşkın ve değerli bir anlam sisteminin parçası olarak gördüğünde psikolojik dayanıklılığı artmaktadır (Frankl, 2019, s. 121-122). Bu çalışmada da Sezgin'in çalışmaları katılımcıların tarihsel süreklilik içerisinde kendilerini konumlandırmalarına katkı sunmaktadır.

Piaget'in özümleme (assimilation) ve uyum (accommodation) kavramları ise bireylerin mevcut bilgi şemalarını yeni bilgiler ışığında yeniden yapılandırma süreçlerini açıklamak açısından önemlidir. Piaget'e göre birey yeni bir bilgiyle karşılaştığında ya mevcut bilişsel şemalarına uygun şekilde bu bilgiyi özümser ya da mevcut şemalarını değiştirerek yeni duruma uyum sağlar (Piaget, 1977, s. 6-8). Bu çalışmada katılımcılar, bilim tarihine ilişkin Batı-merkezli yerleşik anlatılar ile Fuat Sezgin'in ortaya koyduğu veriler arasında bilişsel bir karşılaşma yaşamaktadır. Bu süreç, bireylerin bilim, medeniyet ve İslam kimliği hakkındaki bilişsel şemalarını yeniden düzenlemelerine yol açmaktadır. Özellikle "İslam

dünyasının bilim üretmediği” yönündeki yerleşik algının dönüşmesi, Piaget’in bilişsel dengeleme süreciyle açıklanabilir. Böylece bireyler yeni epistemolojik çerçeveler geliştirerek daha bütüncül bir kimlik algısına ulaşmaktadır.

Bu kuramlar birlikte değerlendirildiğinde araştırmanın kuramsal yapısının birbirini tamamlayan dört temel eksen üzerine kurulduğu görülmektedir. Piaget’in kuramı bilişsel dönüşümü, Bandura’nın kuramı öz-yeterlik ve motivasyonu, Frankl’in yaklaşımı anlam ve aidiyet üretimini açıklarken; psikolojik güçlenme kuramı tüm bu süreçlerin bireyin davranışsal ve psiko-sosyal dönüşümüne nasıl yansıdığını bütüncül biçimde açıklamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada psikolojik güçlenme kuramı ana çerçeveyi oluştururken; öz-yeterlik, anlam üretimi ve bilişsel yeniden yapılandırma süreçleri bu temel yapıyı destekleyen tamamlayıcı kuramsal alanlar olarak değerlendirilmektedir. Böylece Fuat Sezgin’in çalışmalarının yalnızca tarihsel bilgi aktarımı değil aynı zamanda bireylerde kimlik, motivasyon, anlam ve psikolojik dayanıklılık inşa eden çok katmanlı bir dönüşüm süreci oluşturduğu düşünülmektedir.

Fuat Sezgin’in Müslümanların Bilimsel Çalışmaları Hakkındaki Düşünceleri

Bilim tarihi alanında uzman olan Fuat Sezgin, İslam bilimi çalışmalarının neler olduğunu gün yüzüne çıkarmaya ömrünü adanmış birisidir. Yaptığı çalışmalarla, İslam medeniyetinin evrensel mirasını tozlu raflardan indirerek tüm dünyaya tanıtmakla kalmamış aynı zamanda bilinmeyenleri ortaya çıkararak hem İslam bilimine ilgi duyanlar hem de genel bilim tarihi açısından bir ilham kaynağı olmuştur. O, yaklaşık 300 bin yazma eseri incelemek suretiyle kaleme aldığı 18 ciltlik *Geschichte des Arabischen Schrifttums* (Târîhu’t-Turâsi’l Arabî: Arap-İslâm Bilim Tarihi) adlı eserinde Kur’an, hadis, fıkıh, edebiyat, tarih, matematik, tıp, farmakoloji, kimya, coğrafya, meteoroloji, astronomi, astroloji, gibi değişik bilim dalları hakkında bilgilere yer vermiş ve yakın zamana kadar hem Batı’da hem de İslam dünyasında “Müslümanların bilime katkılarının olmadığı” anlayışının değişmesine ve tarihte Müslümanların yaptığı İslam bilim çalışmalarının gün yüzüne çıkarılmasına katkı sağlamıştır (Sezgin, 1979). Yaptığı araştırmaları delilleriyle sunan Sezgin, Avrupalıların XVIII. yüzyılın başına kadar çizdikleri Dünya haritalarının, çok önceki yüzyıllarda Müslümanların çizdiği haritaların ya kopyaları, ya da parça parça çizilmiş olan haritaların birleştirilmiş halinin olduğunu ortaya çıkarmıştır (Burgu, 2019, s. 6-8). Sezgin’e göre, Müslümanlara ait Cava diliyle yazılı bir Brezilya haritası günümüze kadar ulaşmıştır. Piri Reis haritası ise, Portekiz’e Floransa’dan 1474 yılında gönderilmiş bir Arapça haritanın İspanyolların yaptığı ilaveleri taşıyan İtalyanca tercümesidir (Serdar, 2019, s. 30). Yine o, ilaç yapımı, ameliyat aletlerinin tasarımı, ameliyat öncesi anestezi uygulaması, lokal anestezi, farklı hastalıkların teşhis ve tedavisi, göz ve diş hastalıklarının tedavisi, psikolojik hastalıkların teşhis ve tedavisi, çocuk hastalıklarının tedavisi, kadın hastalıkları vs. başta olmak üzere birçok alanda yapılmış çalışmaların olduğunu tarihi verilerle ortaya koymuştur (Sezgin, 2004).

Dinî Kimlik Algısı ve Aidiyet

Fuat Sezgin, çalışmalarında İslam medeniyetinin bilimsel katkılarını ele alarak Batı merkezli tarih anlatısını sorgulamakla kalmamış, İslam dünyasının bilimsel mirasını Batı ile karşılaştırmalı olarak incelemiş ve Müslümanların bilim tarihine olan katkılarını derleyerek dünyaya sunmuştur. Böylelikle Müslüman kimliği, O'nun çabaları sayesinde yeni bir farkındalık kazanmıştır. O'na göre İslam'ın dünyayı imar ve inşa etmesi yönündeki teşviki ile, İslam bilim insanlarının araştırma yaparken dinî duygu, dinî düşüncenin içsel bir derinlik arayışı oluşturduğu ve bunun da yapısal değerlerin oluşturulmasında derin bir motivasyon kaynağı olduğunu savunmaktadır (Yaparel, Yenen ve Kısa, 2019, s.18-19).

Katılımcılar, Fuat Sezgin'in bilimsel mirasının bireylerde Müslüman kimliği üzerinde oluşturduğu olumlu etkileri, özgüvenin yeniden inşası üzerindeki rolünü ve dinî kimlikleri ile bilimsel kimlikleri arasında uyuma destek olduğunu doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirmektedirler (Uyanık, 2023, s. 26-27). Bir katılımcı bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

K1 *"Eskiden bilimle din arasında bir çelişki olduğunu düşünüyordum, ama Sezgin sayesinde bunun aslında yapay bir ayrım olduğunu gördüm."* Bu bulgu, bireylerin bilişsel uyum yaşayarak psikolojik rahatlama elde ettiğini göstermektedir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Fuat Sezgin'in çalışmalarının katılımcıların dinî kimlik algısı ve aidiyet duygusu üzerinde derinleştirici ve bütünlleştirici bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Dinî kimlik, bireyin kendisini aşkın bir anlam sistemi içinde konumlandırması ve bu sistem üzerinden benliğini tanımlaması olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda dinî kimlik, yalnızca inançsal bir aidiyet değil aynı zamanda tarihsel, kültürel ve epistemik sürekliliği içeren çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Modern dönemde din ile bilim arasında kurulan karşıtlık söylemi, Müslüman bireylerde zaman zaman kimliksel gerilimlere ve parçalanmalara yol açabilmektedir. Bu durum, bireyin dinî aidiyeti ile entelektüel yönelimi arasında bir uyumsuzluk algısı üretmekte ve psikolojik düzeyde bir "kimlik ikiliği" deneyimine neden olabilmektedir (Çömez Polat ve Tekdemir, 2020, s. 174). Ancak Fuat Sezgin'in çalışmaları, İslam medeniyetinin bilimsel üretkenliğini görünür kılarak bu ikiliği aşan bütüncül bir kimlik anlatısı sunmaktadır. Bu yönüyle Sezgin'in yaklaşımı, kimlik bütünlüğü kavramı ile yakından ilişkilidir. Dinî kimlik algısının güçlenmesinde bir diğer önemli unsur, bireyin ait olduğu grubun tarihsel başarılarıyla kurduğu bağdır. Bu bağ, yalnızca bilişsel bir farkındalık değil, aynı zamanda duygusal bir aidiyet üretir. Bu çalışmada da katılımcıların, İslam medeniyetinin bilimsel mirasını keşfettikçe dinî kimliklerine yönelik daha olumlu bir algı geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Aidiyet duygusu, bireyin yalnızlık, anlamsızlık ve köksüzlük deneyimlerine karşı koruyucu bir işlev görmektedir. Viktor Frankl'ın logoterapi yaklaşımında vurguladığı üzere, bireyin kendisini anlamlı bir bütünün parçası olarak hissetmesi, varoluşsal boşluk duygusunu azaltmaktadır (Frankl, 2006, s. 122). Bu bağlamda Fuat Sezgin'in çalışmaları, katılımcıların kendilerini tarihsel ve kültürel olarak köklü bir geleneğin devamı olarak görmelerine katkı sağlamaktadır. Katılımcı ifadeleri, dinî

kimlik ve aidiyet arasındaki bu güçlü ilişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin bir katılımcı, Sezgin'in çalışmalarının kendi kimlik algısı üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

K6 *"İslam dünyasında yapılan bilimsel keşifleri öğrenmek benim için sadece bir inanç bağı değil, aynı zamanda büyük bir medeniyetin parçası olmak anlamına geldi."* Bu ifade, dinî kimliğin bilişsel bir tanımdan çıkarak duygusal ve tarihsel bir aidiyet boyutu kazandığını göstermektedir. Bir diğer katılımcı (K5) ise aidiyet duygusundaki düşüncesini şu sözlerle dile getirmiştir: *"Daha önce İslam dünyasını bilim açısından zayıf görüyordum ama bunun böyle olmadığını fark ettikten sonra ait olduğum yere karşı farklı bir gurur ve bağlılık hissettim."*

Katılımcılar arasından K3 ise İslam tarihinde bu tür bilimsel çalışmalar yapıldığını tahmin ettiğini ve bunun delillerle ortaya konulmasının kendisini sevindirdiğini dile getirmiştir.

Bu tür ifadeler, dinî kimliğin yeniden inşasında tarihsel farkındalığın kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcılar, İslam medeniyetinin bilimsel katkılarını öğrendikçe, kendi kimliklerini daha olumlu ve bütüncül bir çerçevede değerlendirebilmişlerdir.

Fuat Sezgin'in çalışmaları, katılımcıların dinî kimlik algılarını güçlendiren ve aidiyet duygularını derinleştiren bir işlev görmektedir. Bu süreç, bireyin kendisini anlamlı bir tarihsel süreklilik içinde konumlandırmasını sağlamakta ve psikolojik dayanıklılığını artırmaktadır. Bu tür bir kimlik ve aidiyet inşası, bireyin hem içsel bütünlüğünü hem de toplumsal bağlılığını destekleyen temel bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır.

Bilimsel Motivasyon

Toplumda çalışkan, başarılı ve onurlu insanların varlığı, bireyleri ve toplumu güçlendirmekte, özgüven geliştirmekte ilerlemeyi ve büyümeyi de artırmaktadır. Ters olan durumlarda da başarısızlık, negatif söylem ve olumsuz algılar da bireylerde ve toplumda ümitsizlik, karamsarlık, tükenmişlik ve yetersizlik gibi negatif duyguların gelişmesine sebep olmaktadır. Sezgin'in çalışmaları, İslam medeniyetinin bilimsel başarılarını ortaya koyarak Müslüman bireyler ve topluluklar üzerinde özgüvenin yeniden tesis edilmesine ve İslam kültür mirasının sadece geçmişte kalmadığını, aynı zamanda günümüz bilim dünyasına da ilham kaynağı olabileceğini göstererek, Müslümanlar arasında öz değer ve tarihsel bilincin pekişmesine katkıda bulunmuştur (Uyanık, 2023, s. 32).

İslam'ın temel kaynağı insanın insanla, doğayla ve kainatla kuracağı ilişkide bilgiyi en başa koyması ve bilginin yol göstericiliği ile olayları, canlıları, doğayı ve kainatı anlamaya çalışmasını önererek bir vizyon ve anlayış geliştirmiştir. Bu da inşa edilen bir İslam Medeniyetinin salt bilgi üretimi değil aynı zamanda elde edilen bilgiyi uygulayarak toplumsal yaşamın inşa edilmesi sürecini beraberinde getirmiştir. Müslümanların bilimsel çalışma yaptıkları dönemlerde içinde yaşadıkları toplumun sosyal özelliklerinin dönemin bilim insanlarında güven duygusu sağladığı ve bu güven ortamında bilginin üretildiği,

hayata geçirildiği ve toplumsal maneviyatın da bir medeniyet olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır (Yaparel ve diğerleri, 2019, s. 28).

Fuat Sezgin, Müslümanların bilimsel çalışmalardaki motivasyon kaynağının sadece Endülüs'te Batı dünyası ve ilimleri ile tanışmak olmadığını, aynı zamanda İslam dininin dünyayı imar ve inşa hususundaki teşviki ve m. IX. asırdan itibaren bilgileri alma, özümseme ve hayata geçirme süreci olduğunu vurgulamaktadır (Çetin, 2019, s. 386-387). Sezgin'e göre, Latinler 13. yy'dan itibaren Müslümanlardan aldıkları bilgi ve birçok kurumsal yapıyı Grek ilimleri araştırmalarının bir uyanışı olarak tarihe not düşmüş ve Müslüman bilim insanlarının çalışmalarını kayda geçmeyerek bilimsel anlamda intihal yapmışlardır. Yine Sezgin'e göre, İslam Düşünce sistemi Batı Medeniyetine rasyonellik, bireysellik ve bilimsellik kazandırmıştır (Yaparel ve diğerleri, 2019). Bununla birlikte Sanayi Devrimi ve sonrasında Batıda, bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelere karşın ekonomik açıdan gelişmekte olan ülkeler kendilerini sosyo-kültürel üretkenlik, sağlık, eğitim, modern hayat, kişi başına düşen gelir ve özellikle Sanayi Devrimi ile bilim ve teknolojiye geri kalmışlıktan kaynaklanan bir yetersizlik (aşağılık) duygusu geliştirmiştir (Ökten ve Sayar, 2019). Müslüman bilim insanlarına ait yeni bilgi ve icatların gün yüzüne çıkarılmasının, günümüz Müslüman bireyin kimliğinin oluşmasında, öz saygısının gelişmesinde, bilimsel çalışma azmi ve toplumsal maneviyatın güçlenmesinde etkili olduğu düşünülmektedir (Yaparel vd, 2019). Sezgin'in yaptığı çalışmalar Müslümanların geçmişleri ile bağ kurmaları, özgüven kazanabilmeleri ve geleceğe yönelik bir medeniyet tasavvuru için oldukça önemlidir (Serdar, 2019, s. 38). Sezgin'in özellikle *Geschichte des arabischen Schrifttums* adlı eseri (Sezgin, 1979), İslam medeniyetinin bilimsel üretimini sistematik biçimde ortaya koyarak Müslümanların bilimsel tarihteki kurucu rolünü görünür kılmıştır (Özdemir, 2019, s. 53). Bu tür tarihsel yeniden inşa çabaları, bireylerin ait oldukları grubun başarılarına dair farkındalıklarını artırarak kolektif öz-yeterlik duygusunu güçlendirmektedir. Albert Bandura (1997), öz-yeterlik inançlarının yalnızca bireysel deneyimlerle değil, aynı zamanda dolaylı öğrenme ve grup başarılarının gözlemlenmesiyle de şekillendiğini vurgular. Bu bağlamda Sezgin'in çalışmaları, Müslüman araştırmacılar için tarihsel bir özgüven kaynağı oluşturmaktadır (Bandura, 1997, s. 3). Bunun yanı sıra, modern bireyin dinî kimliği ile bilimsel kimliği arasında kurduğu ilişki, kimlik bütünlüğü ve anlamlılık duygusu açısından belirleyicidir. Sezgin'in sunduğu bütüncül bilim anlayışı, bu iki alan arasındaki yapay ayrımı ortadan kaldırarak bireyin daha tutarlı bir benlik algısı geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Sezgin bunu şöyle açıklamaktadır:

“Amacım İslam topluluğuna mensup insanlara, İslâm bilimlerinin gerçeğini tanıtmak, benlik duygularını olumsuz etkileyen yanlış yargılardan onları kurtarmak ve ferdin yaratıcılığına olan inancı onlara kazandırmaktır. Medeniyetler tarihinde aralıksız zincir oluşturan bilimler tarihinin kaybolan halkalarını bulmak ve bunları yeniden bir değerine bağlamaktır...” (Sezgin, 2004).

Katılımcılar, Fuat Sezgin'in çalışmalarında İslam dünyasında dönemin şartlarına göre ciddi bilimsel çalışmaların yapılmış olmasına hayret ettiklerini, batı dünyasının bu hakikatleri gizlemesine şaşırdıklarını ve hem de Sezgin'in bu gerçekleri ortaya çıkarmak için

verdiği emeğin kendileri için güçlü bir motivasyon kaynağı olduğunu vurgulamışlardır. Bunu katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir:

K1: *“Onun yıllarca süren emeği bana bir şeylere ulaşabilmek için sabretmeyi ve çalışmayı öğretiyor.”*

K2: *“Fuat Sezgin’in her gün saatlerce çalıştığını öğrendiğimde, kendi çalışma tempomu sorguladım. Onun disiplini bana bilim yapmanın ciddiyetini hatırlattı.”*

K3: *“Onun kitaplarını okuduktan sonra merakım arttı. Özellikle İslam dünyasında yapılan bilimsel çalışmaları araştırmaya başladım.”*

K4: *“Onun İslam bilim tarihinde bilinmeyenleri ortaya koyması, benim de bu alanda bir şeyler üretmem gerektiğini hissettirdi. Bunları bilmek bir sorumluluk yüklüyor insana.”*

Bu durum, model alma ve harekete geçme konusunda değerlendirilebilir. Bu bulgu, Sezgin’in yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda davranışsal düzeyde de etkili olduğunu ve aynı zamanda yeni bir araştırma yönelimi ve entelektüel merak oluşturduğunu göstermektedir.

Sosyal psikoloji araştırmaları, tarihsel figürlerin yalnızca geçmişin temsilcileri olmadığını; aynı zamanda rol model olarak grup üyelerinde motivasyon, özdeşleşme ve kolektif öz-yeterlik geliştirdiğini göstermektedir. Ortak tarihsel hafızayı paylaşan bireylerin birbirlerini grup üyesi olarak algılama eğilimlerinin arttığı ve bunun psikolojik yakınlık oluşturduğu deneysel olarak ortaya konulmuştur (Tavani ve Collange, 2015).

Son olarak, katılımcıların önemli bir kısmı Sezgin’in çalışmalarını “ilham verici” ve “yön gösterici” olarak tanımlamışlardır. Katılımcılar, bilimsel üretimin mümkün ve erişilebilir olduğuna dair bir inanç geliştirmiştir.

Psikolojik Güçlenme

Fuat Sezgin’e göre İslam dünyası ve Müslümanlar kendi geçmişlerinden haberdar değildir. Avrupalılar hem hazırlamış oldukları bilim tarihi kitaplarında Müslümanlara yer vermemiş, hem de onların geri kalmalarına İslam dinini neden olarak göstermişlerdir (Yıldız, 2020, s. 40). Ona göre Batı uygarlığının beslendiği kaynakları ortaya çıkarmanın yolu gerçek İslam uygarlığını öğretmekten geçmektedir (Güzeloğlu, 2019).

Psikolojik güçlenme, bireyin kendi kapasitesine, anlam üretme yetisine ve çevresi üzerinde etkide bulunabilme potansiyeline ilişkin inancının artmasıyla karakterize edilen çok boyutlu bir süreçtir (Kanbur, 2017). Bu çerçevede elde edilen bulgular, Sezgin’in bilim tarihi anlatısının katılımcılarda öncelikle öz-yeterlik ve kontrol algısını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, İslam medeniyetinin bilimsel başarılarını fark ettikçe, kendi akademik yeterliklerine dair inançlarının arttığını ifade etmiştir. Bu durum, Albert Bandura (1997) tarafından geliştirilen öz-yeterlik kuramı ile paralellik göstermektedir. Nitekim öz-yeterlik algısındaki artış, bireyin zorlayıcı akademik hedeflere yönelmesini ve bu hedefler doğrultusunda daha fazla çaba göstermesini sağlamaktadır (Bandura, 1997, s. 3).

Psikolojik güçlenmenin ikinci boyutu olan etkileşimsel farkındalık, katılımcıların bilim tarihine ilişkin eleştirel bir bilinç geliştirmelerinde katkı sağladığı düşünülmektedir. Fuat Sezgin'in çalışmaları, katılımcıların Batı-merkezli bilim anlayışını sorgulamalarına ve alternatif bir epistemolojik perspektif geliştirmelerine imkân tanımıştır. Bu durum, bireyin yalnızca bilgi tüketen bir özne olmaktan çıkarak bilgi üretim süreçlerine eleştirel biçimde katılan bir aktöre dönüşmesini sağlamaktadır. Üçüncü boyut olan davranışsal güçlenme ise katılımcıların akademik eyleme geçme motivasyonlarında gözlemlenmektedir. Katılımcılar, Sezgin'in ortaya koyduğu bilimsel mirasın kendilerinde bir "sorumluluk bilinci" oluşturduğunu ve bu bilinç doğrultusunda daha fazla araştırma yapma, üretme ve akademik katkı sağlama isteği geliştirdiklerini ifade etmiştir. Bu bulgu, psikolojik güçlenmenin yalnızca bilişsel bir süreç olmadığını, aynı zamanda davranışsal çıktılar üreten dinamik bir yapı olduğunu göstermektedir (Kanbur, 2017). Katılımcı ifadeleri, bu çok boyutlu güçlenme sürecini somut biçimde ortaya koymaktadır. Örneğin bir katılımcı, Sezgin'in etkisini şu şekilde dile getirmiştir:

K2 :*"Fuat Sezgin'i tanıdıktan sonra kendime bakışım değişti. Daha önce bilim üretmek bana uzak geliyordu ama şimdi bunun mümkün olduğunu düşünüyorum."* Bu ifade, öz-yeterlik ve içsel dönüşümün açık bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu konuda başka bir katılımcı da kendi dünyasında yaşadığı değişimi şu şekilde ifade etmiştir:

K6 : *"Onun çalışmaları bana sadece geçmişi öğretmedi, aynı zamanda bugün ne yapmam gerektiğini de düşündürdü. Artık daha bilinçli ve sorumluluk hissederek çalışıyorum"* diyerek, psikolojik güçlenmenin yalnızca bireysel bir farkındalık değil, aynı zamanda ahlaki ve epistemik bir sorumluluk bilinci ürettiğini göstermektedir. Esasında bu durum, bireyin kutsal referanslarla ilişkilendirdiği bir anlam dünyası içerisinde kendini konumlandırmasıyla yakından ilişkilidir.

Katılımcılar, Sezgin'in çalışmalarının kendilerinde akademik cesaret, özgüven ve üretkenlik oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca bilimsel araştırma yapma konusunda daha istekli ve kararlı hale geldiklerini ifade etmişlerdir. Fuat Sezgin'in çalışmaları, katılımcılarda yalnızca bilgi düzeyinde bir artış sağlamamakta aynı zamanda öz-yeterlik, eleştirel bilinç ve akademik eylem kapasitesi gibi bileşenleri içeren bütüncül bir psikolojik güçlenme sürecini tetiklemektedir. Bu yönüyle Sezgin, bireyin hem kimliksel hem de bilişsel düzeyde dönüşümünü destekleyen bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların, Fuat Sezgin'in çalışmaları sayesinde İslam medeniyetinin bilimsel mirasını yeniden keşfetmeleri sonucunda dinî kimlikleri ile bilimsel kimlikleri arasında daha güçlü bir bütünlük kurduklarını ifade etmeleri, kolektif belleğin kimlik oluşturucu işlevine ilişkin uluslararası bulgularla uyumludur. Benzer şekilde ortak tarihsel anlatıların bireylerde grup aidiyetini, özsaygıyı ve ortak eylem kapasitesini artırdığını düşündürmektedir(Hirst, 2018, s. 438).

Araştırmada katılımcılardan bir kişi, Fuat Sezgin'in bilim tarihi alanındaki olağanüstü katkılarını takdir etmekle birlikte, onun çalışmalarının kurumsal devamlılığı

konusunda eleştirel değerlendirmede bulunmuştur. Sezgin'in büyük ölçüde bireysel çaba ve yoğun çalışma disipliniyle yürüttüğü bilimsel faaliyetlerin, kendisinden sonra aynı vizyonu sürdürebilecek güçlü bir akademik ekol veya öğrenci kuşağı oluşturmaması açısından önemli bir eksiklik taşıdığını ifade etmiştir. Katılımcı bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

K6: *"Fuat Sezgin önemli bir bilim insanıydı ve çalışmalarını takdir ediyorum. Ancak bence en büyük eksikliği, kendisinden sonra bu çalışmaları aynı ölçüde sürdürebilecek güçlü bir ekip ya da öğrenci yetiştirememiş olmasıdır."* Bu değerlendirme, bilimsel üretimin yalnızca bireysel başarılarla değil, aynı zamanda kurumsal aktarım ve akademik süreklilikle ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitekim bilimsel geleneklerin kalıcı hale gelmesi, yalnızca bilgi üretimine değil aynı zamanda üretilen bilginin yeni kuşaklara aktarılmasına, metodolojik bir ekol oluşturulmasına ve araştırma kültürünün sürdürülebilir biçimde kurumsallaşmasına bağlıdır. Bu bağlamda katılımcının eleştirisi, Sezgin'in çalışmalarının bireysel düzeyde son derece güçlü olmasına rağmen, bu birikimin sistematik bir akademik gelenek hâline dönüşmesinin sınırlı kaldığı yönündeki algıyı yansıtmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada elde edilen veriler, Fuat Sezgin'in çalışmalarının Müslüman araştırmacılar üzerinde çok boyutlu bir psikolojik güçlenme süreci ürettiğini göstermektedir. Özellikle öz-yeterlik, eleştirel bilinç ve akademik eylem kapasitesi gibi bileşenlerin birlikte ortaya çıkması, güçlenmenin yalnızca bireysel bir farkındalık değil, aynı zamanda kimlik temelli ve anlam odaklı bir dönüşüm olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın intrapersonal (öznel) boyuta ilişkin bulguları, katılımcıların kendi akademik yeterliklerine yönelik inançlarının güçlendiğini göstermektedir. Bu durum, Albert Bandura'nın öz-yeterlik kuramı ile doğrudan örtüşmektedir. Bandura (1997), bireylerin bir görevi başarabileceklerine dair inançlarının, onların motivasyon düzeylerini ve performanslarını belirlediğini ifade etmektedir. Bu çalışmada katılımcıların, Fuat Sezgin'in ortaya koyduğu bilimsel miras sayesinde "yapabilirim" algısı geliştirdikleri görülmüştür. Bu bulgu, daha önce Müslüman bireylerde gözlemlenen epistemik güvensizlik olgusuna karşı dengeleyici bir işlev olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın etkileşimsel (interactional) boyutuna ilişkin bulgular, katılımcıların bilim tarihine dair eleştirel bir bilinç geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Fuat Sezgin'in çalışmaları, Batı-merkezli bilim anlatılarını sorgulama imkânı sunarak katılımcılarda alternatif bir epistemolojik perspektif oluşturmuştur. Bu durum, psikolojik güçlenme kuramında vurgulanan "eleştirel farkındalık" boyutu ile örtüşmektedir. Literatürde, bireylerin içinde bulundukları bilgi sistemlerini sorgulayabilmelerinin, onların psikolojik güçlenme düzeylerini artırdığı belirtilmektedir. Bu bağlamda Sezgin'in çalışmaları, yalnızca tarihsel bir bilgi sunmakla kalmayıp, aynı zamanda katılımcıların bilgiye yönelik konumlarını yeniden tanımlamalarına olanak sağlamaktadır.

Davranışsal (behavioral) boyuta ilişkin bulgular ise katılımcıların akademik üretkenliklerinde bir artış eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların "sorumluluk

hissetme", "daha fazla çalışma isteği" ve "bilimsel katkı sağlama arzusu" gibi ifadeleri, psikolojik güçlenmenin eyleme dönüşen boyutunu yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu bulgu, literatürde yer alan "anlam temelli motivasyon" kavramı ile de ilişkilidir. Birey, yaptığı akademik faaliyeti yalnızca mesleki bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda anlamlı ve değerli bir eylem olarak konumlandığında motivasyon düzeyi artmaktadır.

Elde edilen bulgular ayrıca, psikolojik güçlenmenin kimlik bütünlüğü ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcıların dinî kimlikleri ile bilimsel kimlikleri arasında kurdukları uyum, onların hem bilişsel hem de duygusal düzeyde daha bütüncül bir benlik algısı geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Bu durum, bireyin "anlam üretimi" süreçleriyle paralellik göstermektedir. Nitekim bireyin kendi yaşamını anlamlandırma biçimi, onun psikolojik dayanıklılığı ve motivasyonu üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu noktada, Fuat Sezgin'in temsil ettiği bilimsel yaklaşımın yalnızca geçmişe yönelik bir restorasyon değil, aynı zamanda geleceğe yönelik bir inşa süreci olduğu söylenebilir. Katılımcıların ifadelerinde ortaya çıkan "sorumluluk", "devam ettirme" ve "katkı sağlama" temaları, bu inşa sürecinin bireysel düzeyde içselleştirildiğini göstermektedir.

Bu araştırma, Fuat Sezgin'in bilimsel mirasının din psikolojisi bağlamındaki bireysel ve psikososyal etkilerini inceleyen önemli çalışmalardan biri olmakla birlikte, alanda hâlen önemli araştırma boşlukları bulunmaktadır. Özellikle Sezgin'in çalışmalarının farklı yaş grupları, farklı kültürel bağlamlar ve farklı dinî aidiyetlere sahip bireyler üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı olarak inceleyen araştırmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca psikolojik güçlenme, kolektif bellek, sosyal kimlik ve bilimsel motivasyon arasındaki ilişkilerin nicel ve karma yöntemlerle test edilmesi, mevcut nitel bulguların genellenebilirliğini güçlendirecektir. Bunun yanında, yalnızca Fuat Sezgin değil, İslam bilim tarihine katkı sunmuş diğer bilim insanlarının da bireylerin bilimsel öz-yeterlik, kimlik gelişimi ve anlam üretme süreçleri üzerindeki etkilerini inceleyen disiplinlerarası çalışmalar, literatürdeki önemli boşluğu dolduracaktır. Böylece bilim tarihi ile din psikolojisi arasındaki ilişkinin kuramsal ve ampirik temelleri daha kapsamlı biçimde ortaya konulabilecektir.

Bununla birlikte, araştırmanın bulguları psikolojik güçlenme sürecinin otomatik ve koşulsuz biçimde gerçekleştiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Fuat Sezgin'in ortaya koyduğu tarihsel miras, katılımcılar açısından bilimsel motivasyon, öz-yeterlik ve aidiyet duygusunu güçlendiren önemli bir referans noktası oluşturmuştur. Ancak bu etkinin sürdürülebilir olabilmesi, tarihsel başarıların yalnızca geçmişe yönelik bir övünme nesnesi olarak değil, güncel bilimsel üretimi teşvik eden dinamik bir kaynak olarak değerlendirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda tarihsel başarı anlatılarının eleştirel düşünceyle birlikte ele alınmaması durumunda bazı riskler ortaya çıkabilir. Geçmiş medeniyet başarılarının sürekli vurgulanması, bireylerde mevcut bilimsel üretim eksikliğini telafi eden kompensatuar (compensatory) bir psikolojik mekanizmaya dönüşebilir. Böyle bir durumda tarihsel başarılar, geleceğe yönelik bilimsel sorumluluğu artırmak yerine, geçmişle kurulan sembolik bir tatmin ilişkisini güçlendirebilir.

Benzer şekilde, İslam medeniyetinin bilimsel mirasının romantize edilmesi veya idealize edilmesi, günümüz bilimsel sorunlarının eleştirel biçimde değerlendirilmesini zorlaştırabilir. Nostaljik bir tarih anlatısı, bireylerde geçici bir kolektif gurur oluşturmalarına rağmen, bu gururun araştırma, yenilikçilik ve bilimsel üretime dönüşebilmesi ancak eleştirel düşünme, kurumsal kapasite geliştirme ve çağdaş bilimsel yöntemlerle desteklenmesi durumunda mümkün olacaktır. Bu nedenle Fuat Sezgin'in çalışmalarının en önemli katkısı, yalnızca geçmişin başarılarını görünür kılması değil, bu tarihsel mirası günümüzün bilimsel sorumluluk anlayışıyla ilişkilendirebilmesidir. Araştırmada katılımcıların ifadeleri de bu yönde bir eğilime işaret etmekte; tarihsel farkındalığın, ancak aktif akademik üretim ve eleştirel sorgulamayla birleştiğinde psikolojik güçlenmeyi kalıcı hâle getirebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla Sezgin'in bilim tarihi yaklaşımı, geçmişe nostaljik bir dönüş çağrısından ziyade, geçmişten hareketle geleceğin bilimsel üretimine yönelen eleştirel ve üretken bir perspektif olarak değerlendirilmelidir.

Araştırmanın bulguları yalnızca kuramsal açıdan değil, eğitim politikaları ve bilim eğitimi açısından da önemli çıkarımlar sunmaktadır. Öncelikle yükseköğretimde bilim tarihi derslerinin yalnızca Batı merkezli gelişim çizgisi üzerinden değil, farklı medeniyetlerin katkılarını kapsayan karşılaştırmalı bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması önerilebilir. Özellikle İslam bilim tarihinin bilimsel gelişimin sürekliliği içerisinde ele alınması, öğrencilerin tarihsel farkındalıklarını ve bilimsel öz-yeterlik algılarını destekleyebilir.

Benzer şekilde öğretmen yetiştirme programlarında bilim tarihi ile kimlik gelişimi arasındaki ilişkiye daha fazla yer verilmesi, öğrencilerin bilimsel üretime yönelik motivasyonlarının güçlendirilmesine katkı sağlayabilir. Fuat Sezgin örneği, bilim insanlarının yalnızca bilgi üreten kişiler değil, aynı zamanda bilimsel etik, disiplin ve akademik sorumluluk açısından rol model olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Ayrıca bilim merkezleri, müzeler ve kültürel miras kurumlarında İslam bilim tarihine ilişkin etkileşimli eğitim programlarının geliştirilmesi, kolektif belleğin güçlendirilmesine ve bilim kültürünün toplumun daha geniş kesimlerine aktarılmasına katkı sağlayabilir.

Araştırmanın bulguları eleştirel bir perspektifle de değerlendirilmelidir. Tarihsel başarıların görünür hâle getirilmesi bireylerde psikolojik güçlenmeyi destekleyebilmekle birlikte, bu anlatıların eleştirel düşünceden uzak biçimde idealize edilmesi bazı riskler de doğurabilir. Bu nedenle tarihsel mirasın işlevi, geçmişi yüceltmekten ziyade günümüz bilimsel üretimini, eleştirel düşünmeyi ve akademik sorumluluğu desteklediği ölçüde anlam kazanmaktadır. Araştırmada katılımcı ifadeleri de tarihsel farkındalığın ancak aktif araştırma ve bilimsel üretimle birleştiğinde kalıcı bir psikolojik güçlenmeye dönüşebileceğini göstermektedir.

Araştırmanın katılımcı grubunun, Fuat Sezgin'in çalışmalarına önceden ilgi duyan bireylerden oluşması, elde edilen bulguların yorumlanması açısından önemlidir. Çünkü katılımcıların Sezgin'e yönelik önceden var olan olumlu ilgileri, araştırma bulgularında

gözlemlenen bilimsel motivasyon, aidiyet, öz-yeterlik ve psikolojik güçlenme düzeylerinin görece yüksek çıkmasına katkı sağlamış olabilir.

Nitel araştırmalarda amaç genellikle genelleme yapmak değil, belirli bir olgunun derinlemesine anlaşılmasıdır. Bununla birlikte katılımcıların konuya önceden ilgili olması, araştırmada ortaya çıkan olumlu temaların yoğunluğunu artırmış olabilir. Dolayısıyla yapılacak yeni araştırmalarda, katılımcıların ön-anlam dünyalarının ve mevcut motivasyonlarının analiz sürecine etkisi göz önünde bulundurulmalı ve ilgi duymayan insanlarla da görüşmeler yapılarak daha farklı verilere ulaşılmalıdır.

Bununla birlikte, araştırmanın amacı göz önüne alındığında, Sezgin'in çalışmalarına ilgi duyan bireylerin seçilmiş olması Sezgin'in düşünsel dünyasıyla temas etmiş bireyler, araştırmanın fenomenolojik derinliğini artırmış ve katılımcıların daha yoğun, ayrıntılı ve anlam yüklü anlatılar sunmalarına imkân sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, bu örneklem yapısı araştırmanın “derinlik” boyutunu güçlendirirken, “çeşitlilik” boyutunu sınırlamış görünmektedir.

Yapılacak yeni araştırmalarda daha geniş ve farklı özelliklere sahip örneklem gruplarıyla karşılaştırmalı çalışmalar yapılması, Fuat Sezgin'i tanıyan ya da tanımayan, bilim-din ilişkisine eleştirel yaklaşan, farklı yaş ve eğitim düzeylerine sahip ve de farklı düşünceye sahip akademik çevrelerden farklı özelliklere sahip katılımcıların dâhil edilmesi, bulguların çok boyutluluğunu artırabilir. Örneklem çeşitliliği, Sezgin'in çalışmalarının yalnızca olumlu etkilerini değil aynı zamanda bireylerde oluşturabileceği eleştirel, mesafeli ya da nötr yaklaşımları da görünür kılabilir. Bunlara ek olarak eğitim uygulamalarının etkisinin deneysel çalışmalarla incelenmesi, nicel ya da karma araştırma yöntemlerinin kullanılması araştırmanın analitik derinliğini ve kuramsal genellenebilirliğini artırabilir ve tematik çeşitliliğini güçlendirebilir.

Mevcut çalışmada altı katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş olması, katılımcı deneyimlerinin ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak sağlamıştır. Ancak gelecekte yapılacak çalışmalarda daha çeşitli ve geniş örneklemlemlerle, farklı yöntemlerle araştırmanın desteklenmesi önerilebilir.

Bilimsel geleneklerin kalıcı hale gelmesi, yalnızca bilgi üretimine değil aynı zamanda üretilen bilginin yeni kuşaklara aktarılması, metodolojik bir ekol oluşturulması ve araştırma kültürünün sürdürülebilir biçimde kurumsallaşmasıyla mümkündür. Bu bağlamda bir katılımcının Sezgin'in çalışmalarının bireysel düzeyde son derece güçlü olmasına rağmen, bu birikimin sistematik bir akademik gelenek hâline dönüşmesinin sınırlı kaldığı yönündeki eleştirisi de oldukça önemlidir.

Bu araştırma Sezgin'in ortaya koyduğu çalışmaların özellikle küreselleşmenin etkisiyle zorlu bir süreç haline geldiği günümüzde, kültürel ve dinî kimliklerin korunması, güçlenmesi, daha bağımsız ve özgün bir duruş sergilemelerine olan katkısının ortaya çıkarılması açısından önemli bir yere sahiptir.

Sonuç olarak bu araştırma, Fuat Sezgin'in çalışmalarının Müslüman araştırmacılar üzerinde yalnızca bilim tarihine ilişkin bilişsel bir farkındalık oluşturmadığını aynı zamanda

bilimsel motivasyon, dinî kimlik algısı, aidiyet duygusu ve psikolojik güçlenme süreçleri üzerinde de önemli etkiler meydana getirdiğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle Sezgin'in çalışmaları, geçmişe yönelik tarihsel bir hatırlatmanın ötesinde, bireylerin geleceğe yönelik bilimsel üretim motivasyonlarını destekleyen dönüştürücü bir işlev taşımaktadır.

Kaynakça

- al-Attas, S. M. N. (1978). *Islam and Secularism*. Muslim Youth Movement of Malaysia.
- Arslan, T. Y. (2019). Teaching and Learning the Sciences in Islamicate Societies (800-1700). *İslam Araştırmaları Dergisi*, (42), 155-159. doi:10.26570/isad.571965.
- Bakar, O. ve Nasr, S. H. (1998). *Classification of Knowledge in Islam: A Study in Islamic Philosophies of Science*. Cambridge: Islamic Texts Society.
- Bandura. (1997). *Self-Efficacy, The Exercise of Control*. Newyork: by W.H. Freeman. doi:ISBN-13: 978-0716728504.
- Brentjes, S. (2013). Narratives of Knowledge in Islamic Societies: What Do They Tell us About Scholars and Their contexts? *Almagest*, 4, 74-95. doi:10.1484/J.ALMA.5.100984.
- Burgu, A. (2019). Bilim Tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Hayatına ve Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42(1), 1-14. doi:https://izl+ik.org/JA49WB62HM
- Çetin, A. (2019). Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Üzerine Bir Değerlendirme. *Kalemname*, 8(4), 359-389. doi:https://izlik.org/JA63FL62TR.
- Çömez Polat, F. ve Tekdemir, G. (2020). Sosyal Medyada Müslüman Kimlik Algısı: İslami Fenomenler ve Twitter Örneği. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 165-180. doi:https://doi.org/10.47951/mediad.808915.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1996). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York.
- Frankl, V. E. (2006). *Man's Search for Meaning* |. Manjul Publishing House Pvt Ltd..
- Güngör, D. F. (2020). İslam Medeniyetinin Büyük Tanığı Fuat Sezgin. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (10). https://izlik.org/JA46UA45BK adresinden erişildi.
- Güzeloğlu, T. (2019). Fuat Sezgin'in Bilim ve Bilim Tarihi Anlayışı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 94-100. doi:10.32709/akusosbil.597922
- Hirst. (2018). Collective Memory from a Psychological Perspective. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(5), 438-451. doi:10.1016/j.tics.2018.02.010
- Kanbur, E. (2017). Psikolojik Güçlendirme ve Örgütsel Özdeşleşme Arasında Birey-Örgüt Uyumunun Aracı Rolü. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 63-82. doi:10.20860/ijoses.315710.
- Maslow. A.(1997). *Motivation and Personality*. Pearson College Div.978-0060419875.
- Melvin-Koushki, M. (2022). Sonja Brentjes, Teaching and Learning the Sciences in Islamicate Societies (800-1700) (2018). *Intellectual History of the Islamicate World* 10,. doi:10.1163/2212943X-12340011
- Ökten, S. ve Sayar, K. (2019). *Dünyaya Geldim Gitmeye*. İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- Özdemir, M. (2019). Prof. Dr. Fuat Sezgin'de "Evrensel Bilimler Tarihi" Kavramı ve Bilim Tarihi Yazımı. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 38-55. doi:https://izlik.org/JA69TS27MX
- Pargament, K. I., Koenig, H. G., Tarakeshwar, N. ve Hahn, J. (2004). Religious Coping Methods as Predictors of Psychological, Physical and Spiritual Outcomes

- among Medically Ill Elderly Patients: A Two-year Longitudinal Study. *Journal of Health Psychology*, 9(6), 713-730. doi:10.1177/1359105304045366.
- Piaget, J. (1977). *The Development of Thought: Equilibration of Cognitive Structures*. New York : Viking Press.
- Rashed, R. (1994). *The Development of Arabic Mathematics: Between Arithmetic and Algebra*. (A. Armstrong, Çev.). Dordrecht: Springer.
- Rogers, C. (1997). *On Becoming a Person: Bir Terapistin Psikoterapi, Hümanistik Psikoloji ve Kişisel Gelişime Giden Yola Bakışı*. Houghton Mifflin Harcourt. 978-0395081341. Boston.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-28. doi:10.1037/h0092976.
- Sabra, A. I. (1987). The Appropriation and Subsequent Naturalization of Greek Science in Medieval Islam: A Preliminary Statement. *History of Science*, 25(3), 223-243. doi:10.1177/007327538702500301.
- Saliba, G. (2011). *Islamic Science and the Making of the European Renaissance*. Cambridge, Mass.
- Saygılı, S. (2019). Doğu ve Batı Düalizminde İslam Medeniyet Tarihinin Oksidentalst Düşünürü Fuat Sezgin ve Bilim Tarihi Anlayışı. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, <https://izlik.org/JA62WC93TJ>
- Serdar, S. (2019). *İslam Bilim Tarihi Üzerine İdealist Bir Bilim İnsanı Fuat Sezgin ve Yaşamı Üzerine Bir Değerlendirme*. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/368016> .
- Sezgin, F. (1979). *Geschichte Des Arabischen Schrifttums*. London: Leiden: EJ Brill. doi:geschichtedesara0003sezg
- Sezgin, F. (2004). *İslam Kültür Dünyasının Bilimler Tarihindeki Yeri*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Forumu. doi:ISBN: 975-8593-62-5
- Sezgin, F. (2019). *Bilim Tarihi Sohbetleri*. Pınar Yayınları.
- Tavani, J. L. ve Collange, J., vd. (2015). Tell me What You Remember and I Will Know Who you are: The Link Between Collective Memory and Social Categorization. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 11(4), 598–609. <https://doi.org/10.1037/mac000029>. *Research Gate*. doi:10.1177/1368430215596076
- Uyanık, A. (2023). Bilim Tarihine Oksidentalst Bir Gözle Bakan Düşünür, Fuat Sezgin. *KTÜEFAD*. doi:<https://izlik.org/JA83NH53SN>
- Yaparel, R., Yenen, İ. ve Kisa, C. (2019). Bilim Tarihi Çalışmalarının Toplumsal Maneviyata Katkıları: Prof. Dr. Fuat Sezgin Örneği, 9(3), 17-30. doi:<https://izlik.org/JA82XR34DH>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin. <https://www.seckin.com.tr/kitap/176755156> adresinden erişildi.
- Yıldırım, C. (2012). *Bilim Tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Yıldız, İ. (2020). Fuat Sezgin'e Göre İslam Düşüncesi ve Batı Medeniyeti Üzerindeki Etkileri, 11(1), 13-44.
- Zimmerman, M. A. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23(5), 581-599. doi:10.1007/BF02506983.